

ضرورت‌ها و راهبردهای استفاده از بخش مردمی در دیپلماسی علمی در جهان اسلام؛ مورد مطالعه: نهاد وقف

هادی غیائی*

دانشجو دکتری دانشگاه امام صادق (ع)

رضا رنجبران

دانشجوی دکتری اقتصاد، دانشگاه امام صادق (ع)

مهدی صادقی شاهدانی

استاد و عضو هیأت علمی دانشگاه امام صادق علیه السلام

تاریخ دریافت ۱۳۹۷/۱۱/۲۶ تاریخ پذیرش ۱۳۹۸/۰۸/۲۶

چکیده

دیپلماسی‌های نوین از مهم‌ترین مسائل فرهنگ و ارتباطات در جهان معاصر است. نهاد وقف را می‌توان به عنوان یکی از نهادهای مردمی در جهان اسلام جهت استفاده در مسیر اهداف دیپلماسی مورد بررسی قرار داد. از جمله راهکارهای مهم استفاده از نهاد وقف، ایده‌دیپلماسی علمی در جهان اسلام است. مسأله‌ی این پژوهش، تبیین دیپلماسی علمی با استفاده از ظرفیت‌های نهاد وقف و کشف راهبردهای آن است. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و تحلیل آن‌ها مبتنی بر روش تحلیل مضمون است. براساس نتایج این پژوهش سه مضمون اصلی و فراگیری که از تحلیل مضمون منابع کتبی مرتبط به دست آمده است، عبارتند از: «تبیین دیپلماسی علمی وقف»، «ضرورت دیپلماسی علمی وقف» و «راهبردهای دیپلماسی علمی وقف». براساس یافته‌های این پژوهش، دیپلماسی علمی وقف به ظرفیت‌های نهاد وقف و استفاده از آن‌ها در مسیر اهداف دیپلماسی عمومی اشاره دارد که یکی از این ظرفیت‌ها، راه‌اندازی و به‌کارگیری مراکز و سازوکارهای علمی در این جهت است. خطرات جهانی شدن کنونی، لزوم ایجاد قدرت منطقه‌ای و جهانی تشیع، سیل اسلام‌هراسی و شیعه‌هراسی، لزوم فعال شدن بخش مردمی و اهمیت دیپلماسی از طریق مراکز علمی، هر چه بیشتر ضرورت دیپلماسی علمی از طریق نهاد وقف را آشکار می‌سازد. توجه به پیشرفت‌های نوین علمی، ایجاد هماهنگی با مراکز علمی دیگر کشورها برای ایجاد پژوهشکده‌های مشترک، بهره‌گیری از مؤلفه‌های گفتمان اسلام ناب برای همگرایی منطقه‌ای و جهانی از مهم‌ترین راهبردهای دیپلماسی علمی وقف از طریق مراکز علمی می‌باشند.

واژگان کلیدی: بخش سوم، دیپلماسی، وقف، دیپلماسی علمی، جهان اسلام

مقدمه

نهاد وقف را می توان به عنوان یکی از نهادهای مردمی در جهان اسلام مورد بررسی قرار داد. وقف یکی از پدیده‌های مهم تاریخی برای امت اسلامی است و از دستاوردهای بزرگ تمدن اسلامی به شمار می‌رود که بیانگر عمق اندیشه و فرهنگ و آیین حرکت جوامع اسلامی است و وحدت معنوی مسلمانان و تلاش آنان را برای بهبود جامعه در این پدیده می‌توان دید (سجادی جزئی، سید مجتبی، ۱۳۹۴، ص ۱۱۲). به‌عنوان مثال در دولت‌های صفوی و عثمانی، موقوفات و نذورات سلاطین صفوی و عثمانی و زوآر شیعه در عتبات عالیات براهمیت اجتماعی این منطقه می‌افزود و رونق اجتماعی منطقه را موجب می‌شد (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۲۵).

مدیریت وقف اشاره به مسائلی از قبیل پیش‌بینی میزان پول ورودی، حفظ اعتماد مردم به تولیدها، کم و کیف طرح‌های درآمدزا، کم و کیف شرکت‌های اقماری، مسائل فقهی وقف و مسئله تبدیل به احسن در فتاوا، ایده‌های استفاده از وقف و ... دارد. اوقاف به‌عنوان سرمایه‌های عظیم اعتبار مقدسه و جهان اسلام می‌توانند موتور محرکه پیشرفت در جوامع اسلامی باشند و با افزایش همبستگی اجتماعی و مشارکت مردم و ... مسیر پیشرفت همه‌جانبه را بیش‌ازپیش هموارکنند. یکی از راهبردهای اساسی استفاده از نهاد وقف، پیوند دادن آن با مراکز علمی است. تأثیر سنت نبوی وقف در برپایی و ادارهٔ صدها مدرسهٔ علوم دینی در تاریخ اسلام از نظامیه‌ها گرفته تا فیضیه‌ها بر کسی پوشیده نیست. در سال‌های اخیر نیز اقبال شایسته‌ای به وقف زمین و امکانات دیگر برای احداث و تجهیز مدارس جدید، دانشگاه‌ها، خوابگاه‌های دانشجویی و تأمین مخارج دانش‌آموزان و دانشجویان نیازمند به چشم می‌خورد که باید آثار اجتماعی فردی، معنوی و مادی آن بیش‌ازپیش روشن شود. بر همین اساس یکی از روزهای هفته وقف (هفتهٔ آخر ماه صفر) با عنوان وقف و خدمات علمی و آموزشی نامیده شده است. با این حال نتایج و آثار وقف محدود به آثار و نتایج عینی و ملموس آن نیست (پورارشد، ۱۳۸۱، ص ۵۷).

در این راستا یکی از راهکارهای تأثیرگذار در سطح منطقه‌ای و جهانی ایدهٔ دیپلماسی وقف از طریق مراکز علمی است. این دیپلماسی در حوزه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ارتباطی با تکیه بر ظرفیت‌های عظیم گفتمان اهل بیت علیهم‌السلام چون معنویت محوری، فطری

بودن، ظلم ستیزی، فرامیزی بودن و خصوصاً با تأکید بر معارفی که «اندیشه پیروزی نهایی نیروی حق و صلح و عدالت بر نیروی باطل و ستیز و ظلم، گسترش جهانی ایمان اسلامی، استقرار کامل و همه‌جانبه ارزش‌های انسانی، تشکیل مدینه‌فاضله و جامعه مطلوب و اجرای این ایده عمومی و انسانی به وسیله شخصیتی مقدس و عالی‌قدر که در روایت‌های متواتر اسلامی از او به (مهدی) تعبیر شده است را نوید می‌دهد» (مطهری، ۱۳۷۹، ص ۵)، می‌تواند در سطح منطقه‌ای و جهانی، کانون ترویج سبک زندگی اسلامی و جلوه‌گاه تصویری جذّاب و باعزت از تشیع باشد. تا کنون به موضوع بهره بردن از ظرفیت‌های عظیم نهاد وقف در زمینه دیپلماسی با استفاده از ساز و کارهای علمی توجه نشده است. این پژوهش اولین تحقیق در این زمینه است و از این جهت پژوهشی نوآورانه و بدیع محسوب می‌گردد. در این نوشتار پس از تشریح ادبیات مفهومی به تشریح یافته‌های پژوهش می‌پردازیم.

پیشینه تحقیق

در مطالعات داخلی، مقاله‌ای در موضوع ارتباط دیپلماسی، وقف و مراکز علمی یافت نشد، اما مرتبط‌ترین پژوهش‌های موجود به شرح ذیل است:

امینی و انعامی علمداری (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «جهانی‌شدن فرهنگ و کارکرد دیپلماسی فرهنگی در سیاست خارجی» به دنبال پاسخ به این سؤال هستند که جهانی‌شدن فرهنگ چه تحولاتی در کارکرد دیپلماسی به عنوان ابزار سیاست خارجی به وجود آورده است؟ پاسخی که این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی به آن می‌رسد عبارت است از این که جهانی‌شدن فرهنگ با توجه به بهره‌گیری آن از انقلاب اطلاعاتی و جهان شبکه‌ای موجب شده است تا دیپلماسی سنتی به عنوان ابزار سیاست خارجی برای تأمین منافع ملی کشورها به دیپلماسی فرهنگی تحوّل یابد. این پژوهش از این جهت که جهان کنونی را جهان دیپلماسی فرهنگی تصویر می‌کند، گامی جهت نزدیک شدن به پژوهش ما برداشته است اما به نظر می‌رسد برای تحلیل استفاده از عنصر دیپلماسی در فضای کنونی جهان، نیاز به نگاه جامع‌تری است.

ستوده (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان «جهانی‌شدن و همگرایی کشورهای اسلامی» به تشریح همگرایی کشورهای اسلامی در عصر جهانی‌شدن می‌پردازد و دیپلماسی گفتمانی و رسانه‌ای را مهم‌ترین ابزار همگرایی کشورهای اسلامی در شرایط جهانی‌شدن می‌داند. او ابتدا با غیرممکن

دانستن مطالعه تحولات بین‌المللی در عصر فراصنعت و فرااطلاعات بدون توجه به فرآیندهای جهانی‌شدن یا جهانی‌سازی، جهانی‌شدن را باعث نفوذپذیری مرزها، تحول در هویت‌های ملی و افزایش روابط فراملی می‌داند سپس با ارائه تعاریفی از جهانی‌شدن، منطقه‌گرایی، سازمان منطقه‌ای و تعاملات منطقه‌ای و با اشاره به لزوم همگرایی کشورهای اسلامی در شرایط جهانی‌شدن، تشکیل سازمان منطقه‌ای برای پاسخ‌گویی به نیاز کشورهای اسلامی در عصر جهانی‌شدن را کافی نمی‌داند. او همچنین معتقد است دیپلماسی منطقه‌ای راه حل همگرایی منطقه‌ای کشورهای اسلامی است. از نظر ایشان همگرایی کشورهای اسلامی بیش از هر چیز نیازمند ایستارها و تصاویر ذهنی مشترک، مثبت و واقعی است که این امر، دیپلماسی همه‌جانبه منطقه‌ای خصوصاً از طریق فناوری‌های ارتباطاتی و اطلاعاتی نوین را طلب می‌کند. این پژوهش از جهت تأکید بر استفاده از دیپلماسی برای حل مشکلات منطقه‌ای و ایجاد همگرایی در جهان اسلام می‌تواند مورد استفاده این نوشتار قرار گیرد.

بی‌نام (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «دیپلماسی علمی به مثابه قدرت نرم» به موضوع نقش نهادهای علمی در ایجاد قدرت نرم در سطح بین‌المللی پرداخته است. نویسنده در این مقاله ضمن بیان این نکته که دو مسئله اصلی مدنظر در پژوهش حاضر عبارتند از: بررسی بخش‌های مربوط به همکاری‌های بین‌المللی علم و فناوری در اسناد کلان کشور و نیز آسیب‌شناسی وضعیت موجود سیاست‌ها، فعالیت‌ها و برنامه‌های علم و فناوری کشور از منظر دیپلماسی علمی، عنوان می‌کند که در این راستا سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه کشور و سند راهبردی کشور در امور نخبگان به همراه نقشه جامع علمی کشور از طریق روش کیفی تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفته است و داده‌های حاصل از مصاحبه با برخی مسئولان و صاحب‌نظران علم و فناوری کشور نیز بررسی شده است که بر این اساس، پیشنهادها و اصولی کلی برای جهت‌دهی دیپلماسی علمی کشور ارائه شده است.

در خصوص مطالعات خارجی نیز از طریق جستجوی اصطلاح دیپلماسی علمی^۱ پژوهش‌هایی با موضوعی نزدیک به موضوع مورد بررسی به شرح ذیل یافت شد:

بی‌نام (۲۰۱۰) در کتابی با عنوان «مرزهای جدید در دیپلماسی علمی» معتقد است در فضای جهانی‌شدن، مسائل و مشکلات بین‌المللی، راهکارهای بین‌المللی نیز نیاز دارند، لذا

^۱ Scientific Diplomacy

استفاده از ظرفیت دیپلماسی علمی جهت معاونت در رفع مسائل و مشکلات مختلف راهگشا خواهد بود.

روفینی^۱ (۲۰۱۷) در کتابی با عنوان «علم و دیپلماسی؛ فصلی تازه در روابط بین‌الملل» به نحوی عمیق به بررسی دیپلماسی علمی به عنوان حوزه‌ای خاص در روابط بین‌الملل پرداخته است و در هم‌آمیختگی سیاست خارجی و منافع علمی را تبیین کرده است. او در این کتاب از شواهد تاریخی نیز به منظور تبیین مفاهیم مورد بررسی بهره برده است.

تورکن^۲ (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان «ساخت یک نظام دیپلماسی علمی ملی» ضمن تأکید بر ضرورت پرداختن به این مسئله در عصر حاضر، معتقد است به منظور استفاده مؤثر از دیپلماسی علمی، لازم است راهبردهای ملی مدنظر در این زمینه منسجم بوده و اولویت‌های کشور را مورد توجه قرار دهد.

همچنین دگن^۳ و کولگلیزر^۴ (۲۰۱۲) و گالیان^۵ و استاپلر^۶ (۲۰۱۸) نیز در مقاله‌های خود سعی کرده‌اند به ترتیب، کاربردهایی از دیپلماسی علمی را دانش توسعه و محیط زیست مورد بررسی قرار دهند.

همان طور که ذکر شد در مطالعات داخلی، مقاله‌ای در موضوع ارتباط دیپلماسی، وقف و مراکز علمی یافت نشد. یعنی پژوهشگری که مسئله دیپلماسی وقف را آن هم با تأکید بر استفاده از سازوکارهای علمی مورد مطالعه خود قرار داده باشد در جامعه علمی ایران وجود نداشته است و این پژوهش اولین تحقیق در این زمینه است و از این جهت پژوهشی نوآورانه و بدیع محسوب می‌گردد.

روش پژوهش

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، کتابخانه‌ای و رویکرد آن توصیفی و تحلیلی می‌باشد. «تحقیق توصیفی آن چه را که هست، توصیف می‌کند و و به شرایط یا روابط موجود،

¹ Pierre-Bruno Ruffini

² Vaughan C. Turekian

³ Alex Dehgan

⁴ E. William Colglazier

⁵ Teresa MStoepler

⁶ Gillian Bowser

فرآیند های جاری، آثار مشهود و روند های در حال گسترش توجّه دارد» (خاکی، ۱۳۹۰). روش تحلیل داده در این پژوهش، تحلیل مضمون می باشد. فرایند کامل تحلیل مضمون را می توان به سه مرحله کلان تقسیم نمود: الف- تجزیه و توصیف متن، ب- تشریح و تفسیر متن و ج- ادغام و یکپارچه کردن مجدد متن. تحلیل مضمون، فرآیندی است که طیّ زمان شکل می گیرد و نباید با عجله اجرا شود (براون و کلارک^۱، ۲۰۰۶). نکته مهمّ دیگر این است که تحلیل های کیفی، از مجموعه ای از خطوط راهنما استفاده می کنند و نه مجموعه ای از قوانین مشخص، این امر باعث انعطاف پذیری آنها برای تناسب روش با سؤال ها و داده های تحقیق می شود (پاتون^۲، ۱۹۹۰، ص ۱۴۵). منابعی که مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته اند کتب و مقالات علمی- پژوهشی مربوط به دو حوزه دیپلماسی و وقف در بیست سال گذشته بوده اند. کلیدواژه هایی که در یافتن موارد مرتبط مورد استفاده قرار گرفته است، عبارتند از : وقف، نهاد وقف، بخش سوم، مراکز علمی، دیپلماسی، دیپلماسی عمومی، دیپلماسی فرهنگی، دیپلماسی گفتمانی، دیپلماسی علمی. پس از فیش برداری از منابع، فیش ها وارد نرم افزار Maxqda شدند تا کدگذاری شوند. پس از سه مرحله کدگذاری، الگوی نهایی تحلیل مضمون دیپلماسی علمی وقف مشخص شد. برای پایایی کدگذاری این پژوهش، پس از هر مرحله کدگذاری، کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی با گزاره های اولیه مقایسه شدند. برای روایی این پژوهش از بررسی همکاران استفاده شد. بدین ترتیب که با یکی از دانشجویان دکتری مراحل انجام تحقیق و یافته ها مرور شد و به سؤال ها و انتقادهای مطرح شده پاسخ داده شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹ Braun & Clarke

² Patton

در جدول زیر نمونه ای از تحلیل مضمون گزاره های این پژوهش در نرم افزار Maxqda مشخص است.

Code	Segment
راهبردهای دیپلماسی علمی وقف(راهبردهای ناظر به مراکز علمی)مراکز علمی معطوف به پژوهش های رسانه‌ای	افزایش سرمایه‌گذاری در حوزه مطالعات تکنولوژی‌های نوین ارتباطات و اطلاعات و استفاده از سایبر دیپلماسی که بخشی از بدنه دولت الکترونیک و جزئی از کلیت ساختار دولت مجازی در یک کشور است (مرادی، ۱۳۸۳، ص ۸۳).
راهبردهای دیپلماسی علمی وقف(راهبردهای ناظر به مراکز علمی)مراکز علمی معطوف به پژوهش های میان فرهنگی	تأمین پیش نیازهای علمی آموزش مبانی امت اسلامی و اخوت و ولایت بین مسلمین به دیپلمات‌ها، تبیین تئوریک جایگاه محبت و تألیف قلوب بین مؤمنین در زمینه سازی ظهور، تأکید بر اصالت داشتن و محور بودن اخوت و ولایت در تمامی فعالیت‌های دیگر و معرفت افزایی نسبت به راهکارهای وحدت بین مسلمین. تأکید بر تعارف، تعامل، تبادل، تعاون، همدلی و درک و گفت‌وگو بین انسان‌ها با فرهنگ‌های مختلف (جعفری، ۱۳۹۲).
راهبردهای دیپلماسی علمی وقف(راهبردهای ناظر به مؤلفه های گفتمانی)تمرکز بر مؤلفه های محوری	اما مهم ترین راهبرد در دیپلماسی علمی وقف، تأکید بر آموزه‌های اصیل اسلام ناب محمدی (ص) می باشد که مهم‌ترین آن‌ها بدین شرح است: «توحید، خدامحوری و محو شرک، تحقق وحدت و همگرایی و هم‌افزایی در پرتو حکومت امام معصوم، رسالت تحقق امت واحد و همگرایی در سبزه جهان و آفرینش، دعوت، احیا و اقامه حق و دفع باطل محور همگرایی، عدالت، مساوات‌طلبی و تبعیض ستیزی، امنیت، صلح و مودت فراگیر، نفی ملیت و قومیت مداری، همزیستی مسالمت‌آمیز، کرامت محوری و بشردوستی، اخلاق و تربیت مداری، جهاد و نفی هرگونه سلطه‌طلبی و تنها مشروع دانستن جنگ توحیدی، نفی سبیل و لزوم عزتمندی مسلمانان، وفای به عهد و تعهدات (مجموعه مقالات همایش بین‌المللی دکترین مهدویت، ۱۳۸۸).
راهبردهای دیپلماسی علمی وقف(راهبردهای ناظر به مؤلفه های گفتمانی)مقابله با اسلام هراسی	به نظر می رسد تمرکز بر مباحث عقلانی و بیان تصویر صحیح اسلام نسبت به مباحث جنسیتی از مباحث مهم گفتمانی برای ارائه به جهان می باشد؛ چرا که خصومت در قبال اسلام با «توجه به تصویر کشیدن مسلمانان در این رسانه‌ها به عنوان بربر، غیر عقلانی و جنسیت‌گرا» پیوند نزدیکی دارد (benn, 2004). (jawad&اسلام هراسی که به معنای القای اغراق آمیز یک هراس و ترس غیر منطقی از اسلام است، باعث اشاعه تصویر منفی و غیرمسالمت‌آمیز از اسلام در جوامع غربی گردیده است. در این تصویر، اسلام به عنوان یک آیین بیگانه و غیر خودی یاد می‌شود که در دشمنی آشکار با غرب قرار دارد (Driel:2000.p40).
ضرورت دیپلماسی علمی وقف(ضرورت دیپلماسی علمی)توجه انجمن پادشاهی انگلیس به دیپلماسی علمی	انجمن پادشاهی انگلیس که در زمینه‌های نوظهور دیپلماسی علمی بسیار فعال است و مشخصاً در رابطه با کشورهای مسلمان نیز اقداماتی در زمینه دیپلماسی علمی انجام داده است، از جمله اقدام به تهیه اطلس علم و نوآوری در جهان اسلام ((Royal Society Website
ضرورت دیپلماسی علمی وقف(ضرورت دیپلماسی	«در تبیین اهمیت و حساسیت مسئله دیپلماسی علمی و ضرورت توجه و عدم غفلت از آن، همین بس که سازمان‌ها و نهادهای مهمی در سطح جهان در زمینه

<p>علمی \توجه سازمان ملل به استفاده از مراکز علمی در دیپلماسی</p>	<p>دیپلماسی علمی فعال هستند که برخی از آن‌ها عبارتند از: سازمان ملل که هدف از برنامه «ابتکار دیپلماسی علم و فناوری» این سازمان بسیج تخصص‌های علمی و فناوری برای توانبخشی به دیپلمات‌ها و نمایندگان کشورها و تصمیم‌گیری آگاهانه در جایی که علم و فناوری نقش مهمی را ایفا می‌کند، اعلام شده است . (UNCTAD Website)</p>
<p>ضرورت دیپلماسی علمی وقف اضروت دیپلماسی علمی \توجه وزارت خارجه و انجمن پیشبرد علم آمریکا به دیپلماسی علمی</p>	<p>انجمن پیشبرد علم آمریکا که با راه‌اندازی کرسی‌های هم‌اندیشی برای دانشمندان و تحلیلگران سیاسی و سیاست‌گذاران به‌طور خاص علاقه‌مند به یافتن فرصت‌هایی است تا به‌عنوان میانجی میان جوامعی که رابطه رسمی با آن‌ها محدود است، عمل کند (AAAS Diplomacy Website) ؛</p>
<p>ضرورت دیپلماسی علمی وقف اضروت دیپلماسی علمی \توجه وزارت خارجه و انجمن پیشبرد علم آمریکا به دیپلماسی علمی</p>	<p>دفتر مشاور علم و فناوری وزارت امور خارجه آمریکا که از اهداف اصلی این دفتر مشارکت سازی با جوامع علمی ملی و بین‌المللی و ارائه مشاوره دقیق علمی و فناوری به وزارت امور خارجه این کشور است (STAS Website) (برگرفته از مجله مطالعات قدرت نرم، ۱۳۹۳، ص ۱۲۸).</p>
<p>ضرورت دیپلماسی علمی وقف الزوم حرکت های غیر سیاسی برای شالوده ریزی تمدن نوین اسلامی الزوم دمیدن روح جدید در دنیا توسط دنیای اسلام</p>	<p>امروز، وظیفه امت اسلامی تنها این نیست که به یادبود ولادت یا بعثت پیغمبر جشن برپا کند؛ این کار کوچک و کمی است نسبت به آنچه وظیفه او است. دنیای اسلام امروز وظیفه دارد مثل خود اسلام و مثل خود پیغمبر، روحی در این دنیا بدمد، فضای جدیدی ایجاد کند، راه تازه‌ای را باز کنند (آیت الله خامنه ای، ۱۳۹۴).</p>
<p>ضرورت دیپلماسی علمی وقف الزوم حرکت های غیر سیاسی برای شالوده ریزی تمدن نوین اسلامی ناامیدی از سیاستمداران دنیای اسلام</p>	<p>این عمدتاً خطاب به علمای دین و روشنفکران راستین است. بنده دیگر چندان امیدی به سیاستمدارها ندارم (آیت الله خامنه ای، ۱۳۹۴).</p>
<p>ضرورت دیپلماسی علمی وقف الزوم فعال شدن بخش سوم \بخش سوم افزایش دهنده شاخص های توسعه انسانی</p>	<p>توسعه بخش سوم به معنای افزایش فعالیت‌های اقتصادی و تعامل‌های نوع‌دوستانه در زمینه‌های سلامت، آموزش، دین و مذهب و خدمات اجتماعی است که از یک‌جهت به علت مبادله‌های اقتصادی می‌تواند باعث توسعه و رشد اقتصادی مستقیم و افزایش تولید ناخالص داخلی شود و از سوی دیگر به علت افزایش اعتماد و مشارکت‌های داوطلبانه در بین مردم و نیز مقابله با فقر به‌صورت مستقیم و افزایش سطح سواد با خدمات آموزشی و افزایش سطح سلامت و به‌ویژه مبارزه با بیماری‌های خاص، شاخص توسعه انسانی را افزایش دهد (درخشان و نصراللهی، ۱۳۹۳).</p>
<p>ضرورت دیپلماسی علمی وقف الزوم فعال شدن بخش گشت و دوگانه بخش دولتی و خصوصی در سیاستگذاری ها فرض گرفته می شد.</p>	<p>همواره در اداره حوزه عمومی در مقابل بخش دولتی، بخش خصوصی مطرح می گشت و دوگانه بخش دولتی و خصوصی در سیاستگذاری ها فرض گرفته می شد.</p>

<p>سوم‌الزوم توجه به بخش سوم در اداره حوزه عمومی</p>	<p>اما اخیراً دانشمندان از بخش سومی سخن به میان می‌آورند که ذاتاً مردمی بوده و بدون اتکا به بخش خصوصی و دولتی می‌تواند در اداره بخش عمومی نقش آفرینی کند. اگر سازمانی نه در تحت منطق بازار بگنجد و نه در زنجیره بوروکراتیک فرمان دولت قرار گیرد، بنا به‌قاعده باید قسمتی از بخش سوم شمرده شود؛ در این بخش سازمان‌های خودگردان و افراد داوطلب با نیت خیرخواهانه کسب سود را نمی‌کنند (CORTY, 2010). نهاد وقف را می‌توان به عنوان نهادهای بخش سوم مورد بررسی قرار داد. لذا یکی از عوامل مهم در تحقق مأموریت دولت اسلامی را می‌توان تقویت بخش مردمی در بستر نهاد وقف عنوان کرد.</p>
--	---

آخرین گام در تحلیل مضمون، تدوین گزارش است. این مرحله وقتی آغاز می‌شود که مجموعه کاملی از مضامین نهایی فراهم شده باشد. هدف از این کار، بررسی مجدد سؤالات تحقیق و علایق نظری نهفته در آن‌هاست تا با بحث و بررسی عمیق الگوهای به دست آمده از تشریح متن، به سؤالات اصلی تحقیق پاسخ داده شود (استیرلینگ^۱، ۲۰۰۱). در این پژوهش پس از بررسی داده‌ها و انجام مراحل روش شناختی و تبیین مفاهیم وقف، دیپلماسی و دیپلماسی عمومی، به دلیل رعایت اختصار تنها به گزارش مضامین نهایی یعنی «تعریف دیپلماسی علمی وقف»، «ضرورت دیپلماسی علمی وقف» و «راهبردهای دیپلماسی علمی وقف» پرداخته می‌شود.

چارچوب مفهومی

وقف

وقف یکی از پدیده‌های مهم تاریخی برای امت اسلامی است و از دستاوردهای بزرگ تمدن اسلامی به شمار می‌رود که بیانگر عمق اندیشه و فرهنگ و آیین حرکت جوامع اسلامی است و وحدت معنوی مسلمانان و تلاش آنان را برای بهبود جامعه در این پدیده می‌توان دید (سجادی جزئی، سید مجتبی، ۱۳۹۴، ص ۱۱۲). به‌عنوان مثال در دولت‌های صفوی و عثمانی موقوفات و نذورات سلاطین صفوی و عثمانی و زوآر شیعه در عتبات عالیات بر اهمیت اجتماعی این منطقه می‌افزود و رونق اجتماعی منطقه را موجب می‌شد (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۲۵).

¹ Attridge-Stirling

نهاد وقف در کنار دیگر نهادهای اقتصاد بخش سوم مانند نهادهای قرض الحسنه و تعاون، یکی از مهم ترین معروف های دینی است که شخص حقیقی یا حقوقی، فزونی ثروت خود را از مالکیت خود خارج و در اختیار شخصیتی حقوقی به نام موقوفه قرار داده و منافع و درآمد آن دارایی در اختیار دیگران اعم از خداوند متعال، دین، انسان ها و طبیعت قرار می گیرد (جهانیان، ۱۳۹۵، ص ۲).

وقف تاریخچه ای کهن و سابقه ای دیرینه دارد و در اسلام نیز به عنوان یک سنت حسنه مورد سفارش و تأکید قرار گرفته است. نگاهی به تاریخ گذشته معلوم می کند بعد از ورود اسلام به ایران، بیشتر اماکن و بناهایی که استفاده عمومی داشتند، وقفی بودند. اگرچه در ابتدا ممکن است متعلق به شخص خاص بوده باشد. از جمله مشهورترین مدارس وقفی گذشته، مدارس نظامیه خواجه نظام الملک در قرن پنجم قمری است. خواجه نظام الملک با تأسیس مدرسه نظامیه به این نکته توجه کرده بود که برای مبارزه با دشمنان، علاوه بر اقدامات نظامی، فعالیت های فرهنگی، آموزشی و تبلیغاتی نیز لازم است. علاوه بر نظامیه ها، دارالعلم و کتابخانه های بزرگ و متعددی در کشورهای اسلامی از محل اوقاف به وجود آمده بود که وظیفه نشر و گسترش علوم را به عهده داشتند. البته وقف به این موارد ختم نمی شود. مصطفی السبّاعی ۲۸ مورد را برمی شمرد که برای آن ها وقف شده است؛ مساجد، مدارس، کتابخانه های عمومی، بیمارستان ها، نوانخانه ها، آب انبارها، غرس اشجار و درختان میوه برای زیبایی شهر و استفاده عابران، درمان روانی بیماران و... از این قبیلند. اوقاف با کمک در تأمین خدمات عمومی، هزینه های دولت را تقلیل و نیاز دولت را جهت استفاده از وجوه استقراضی کاهش می دهند. پس می توان استدلال کرد: اوقاف حتی در چارچوب ابزارهای متعارف می تواند وسیله ای کارا در جهت تقلیل اثر دفع ازدحامی و کاهش میزان بهره باشد. به نظر می رسد یکی از راه های حذف ربا در جوامع اسلامی، تعمیم و توسعه اوقاف است. هر چند اقتصاددانان اسلامی تا به حال به این نکته توجهی نکرده اند و حتی در همایش های بین المللی که درباره ویژگی های وقف تشکیل شده، به آن عنایتی نشده است (محمدنیا، مرتضی، ۱۳۸۸، ص ۶).

دیپلماسی

تعریف دیپلماسی

دولت‌ها بر اساس هویت ملی که در چارچوبی فرهنگی ساخته می‌شود، منافع ملی خود را مشخص و برآورد می‌کنند (Chafetz, 1999, ppIX). برای درک مضمون اصلی سیاست خارجی یک کشور می‌توان اضافه بر فرمول‌بندی‌های مبتنی بر مفهوم منافع ملی، از طریق شناخت هویت ملی و با رجوع به ارزش‌ها و هنجارهای آن کشور، شناخت خود را کامل کرد (Saul, 1994, pp11-13). شکل‌گیری سیاست خارجی گاه متأثر از نقش توأمان هویت و منافع ملی و گاه برآیندی از تعارض این دو مؤلفه است (Krause, 1996, pp43-44). دیپلماسی را می‌توان هنر ارائه تصویری توأمان از هویت و منافع ملی دانست. دیپلماسی به معنای فرایند ارتباط بین بازیگران بین‌المللی است که قصد دارند از طریق مذاکره، تعارض را بدون جنگ حل و فصل نمایند. در چشم‌انداز خرد، دیپلماسی را می‌توان ابزاری سیاسی تلقی کرد که بازیگران بین‌الملل از آن برای اجرای سیاست خارجی استفاده می‌کنند تا بتوانند به اهداف سیاسی خود برسند (بلیس و اسمیت، ۱۳۸۳، ص ۷۱۶-۷۱۳). تئوری‌های مربوط به دیپلماسی همگی بر این مهم اشتراک نظر دارند که هدف دیپلماسی، نزدیکی ملل به یکدیگر و برقراری صلح و آرامش بین‌المللی است.

دیپلماسی عمومی

به‌طور کلی دیپلماسی، به دودسته دیپلماسی سنتی و دیپلماسی عمومی تقسیم می‌شود. دیپلماسی عمومی در فرهنگ واژگان اصطلاحات روابط بین‌المللی که در سال ۱۹۸۵ توسط وزارت خارجه آمریکا منتشر شده، این‌چنین تعریف شده است: «دیپلماسی عمومی به برنامه‌های تحت حمایت دولت اشاره دارد که هدف از آن‌ها اطلاع‌رسانی و یا تحت تأثیر قرار دادن افکار عمومی در کشورهای دیگر است؛ ابزار اصلی آن نیز انتشار متن، تصاویر متحرک، مبادلات فرهنگی، رادیو و تلویزیون است». موضوع دیپلماسی عمومی به رفتار و تمایل‌های عموم مردم دیگر کشورها مربوط می‌شود (Wolf, 2001, pp28).

دیپلماسی عمومی در میان بقیه‌ابزارهای سیاست خارجی بیشترین تأثیرپذیری را از مؤلفه‌های هویت ملی دارد (آشنا، ۱۳۸۴، ص ۶). تفاوت دیپلماسی عمومی با دیپلماسی سنتی در این است که دیپلماسی عمومی نه فقط با دولت‌ها بلکه از ابتدا با مردم، افراد و سازمان‌های غیردولتی سروکار دارد و فعالیت‌های آن محدود به نظرات دولت نیست بلکه نظرات دولت، سازمان‌های خصوصی و افراد نیز مدنظر قرار می‌گیرند.

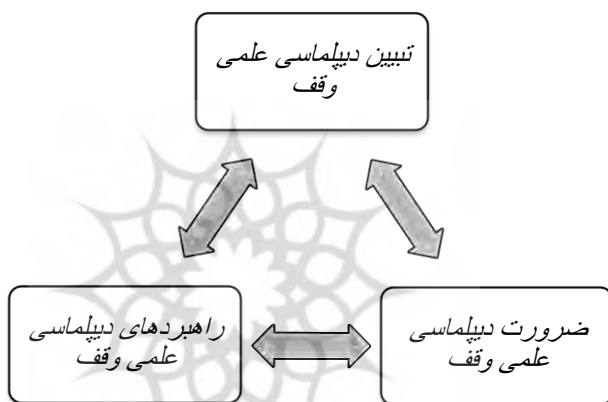
نظریه سازه انگاری

سازه انگاری رویکردی است که پیش از طرح در روابط بین الملل در جامعه شناسی مطرح بوده است. از اواخر ۱۹۸۰ و اوایل ۱۹۹۰ سازه انگاری به یکی از تئوری‌های اصلی روابط بین الملل تبدیل شده است (بشیر، ۱۳۹۵). این نگرش بر ساخت اجتماعی واقعیت تأکید می‌کند که همه کنش‌های انسانی در فضایی اجتماعی شکل می‌گیرد و معنا پیدا می‌کند و این معنا سازی است که به واقعیات جهانی شکل می‌دهد. در تئوری سازه انگاری، هویت‌ها، هنجارها و فرهنگ نقش مهمی در سیاست‌های جهانی ایفا می‌کنند. در سازه انگاری، هویت یک امر رابطه‌ای است که به معنای درک از خود و انتظارات از دیگران است. عمل نسبت به دیگران بر اساس معنایی است که نسبت به آن کارگزار وجود دارد. همچنین اولویت‌های بین المللی کارگزاران بر اثر جامعه پذیری درون جامعه بین الملل حاصل می‌شود. نگاه سازه انگاران به هنجارها و قواعد نیز مهم می‌باشد. در زمینه تأکید بر هنجارها با نظریات لیبرال اشتراک دارند اما تفاوت محسوسی که با لیبرال‌ها دارند، این است که لیبرال‌ها بر جنبه تنظیمی هنجارها تأکید دارند در حالی که سازه انگارها علاوه بر جنبه تنظیمی، بر جنبه تکوینی آنها نیز توجه می‌کنند و بر این اعتقادند که هنجارها در پی فرایندهایی مانند تعاملات به وجود می‌آیند. از میان اندیشمندان این تئوری کراتاکویل، انف و کاتزنستاین بیشتر بر اهمیت هنجارها تأکید کرده‌اند. طیف وسیعی از نظریات سازه انگاری از نوع متعارف آن تا رادیکال باعث شده است تا عملیاتی کردن این نظریه مشکلات خاص خود را داشته باشد. اما با این حال سه مورد کلی را اندیشمندان این رویکرد به عنوان گزاره‌های اصلی سازه انگاری پذیرفته‌اند. این سه مورد شامل موارد زیر می‌باشد: ۱- ساختارهای هنجاری و فکری به اندازه ساختارهای مادی دارای اهمیت می‌باشند. ۲- هویت‌ها و هنجارها در

شکل گیری منافع و کنش ها نقش تعیین کننده دارند.۳- ساختار و کارگزار متقابلاً به هم شکل می دهند(لیتر، ۱۳۸۶).

یافته های پژوهش

با توجه به تحلیل مضمون اطلاعات جمع آوری شده می توان ۳ مضمون اصلی و سازمان دهنده شناسایی نمود که عبارتند از: «تعریف دیپلماسی علمی وقف»، «ضرورت دیپلماسی علمی وقف» و «راهبردهای دیپلماسی علمی وقف». مدل نهایی تحلیل مضمون را می توان این گونه نشان داد:

شکل شماره (۱). الگوی تحلیل مضمون دیپلماسی علمی وقف

در ادامه هر یک از مضمون های سازمان دهنده و اصلی و ارتباط آن ها با مضمون محوری و فراگیر تشریح می شود.

تبیین دیپلماسی علمی وقف

با توجه به نظریه سازه انگاری، استفاده از ظرفیت های نهاد وقف به مثابه یک نهاد مرتبط با هویت اسلامی در امر دیپلماسی، به نوعی نشان دهنده رابطه هویت و منافع در جهان اسلام خواهد بود. در واقع دیپلماسی علمی وقف اشاره به ظرفیت های نهاد وقف و استفاده از آن ها در مسیر اهداف دیپلماسی عمومی دارد. یکی از این ظرفیت ها، راه اندازی و به کارگیری مراکز و سازوکارهای علمی در این جهت است. این مراکز و سازوکارها می تواند شامل مدارس،

دبیرستان‌ها، دانشگاه‌ها، حوزه‌های علمیه، پژوهشگاه‌ها، مؤسّسات علمی، همچنین همایش‌ها، اجلاس‌ها، سیاست‌ها و قوانین، همکاری‌ها و تعاملات علمی مختلف در ایران، منطقه و جهان باشد.

اهداف اصلی دیپلماسی علمی وقف، ارائه تصویری مطلوب از هویت خود در اذهان ملت‌های دیگر، اعمال نفوذ و تأثیرگذاری و نقش داشتن در شکل‌دهی به هویت دیگران است. این اهداف در عین وابسته بودن به یکدیگر و همپوشانی، سلسله‌مراتبی دارند؛ بدین معنا که ابتدا باید تصویر مطلوبی از هویت خود در اذهان دیگران ایجاد کرد و بعدازآن به دنبال اعمال نفوذ بر آن‌ها بود و درنهایت در شکل دادن به هویت آن‌ها نقش ایفا کرد. لذا اهداف اصلی دیپلماسی علمی وقف از طریق مراکز علمی عبارت است از:

۱- ایجاد تصویری مطلوب از فرهنگ و هویت اسلامی و شیعی

۲- تغییر نگرش منفی مردم جهان نسبت به اسلام و تشیع.

۳- نقش داشتن در تکامل هویت مردم جهان به‌منظور رسیدن به اهداف ارزشی اسلامی دیپلماسی علمی وقف، علم را از یک نهاد خاص که فقط اهل علم با در نظر گرفتن منطق دانشگاه می‌توانستند در مورد آن تصمیم‌گیری کنند، تبدیل می‌کند به یک پدیده پیچیده‌ای که گفتمان‌ها در موردش نفع و ضرر دارند. این دیپلماسی می‌تواند با ارائه تصویری صحیح از گفتمان اهل بیت علیهم‌السلام، خلأهای جهان اسلام و موانع راه تمدن‌سازی اسلامی در جهان معاصر را کنار بزند. لذا اهداف زیر را نیز می‌توان برای این حرکت مقدس متصور بود:

ایجاد قدرت: بهره‌مندی جهان اسلام از کانون‌های معتبر برای ایجاد قدرت، ایدئولوژی برون‌گرا که قابلیت طرح خود را در گستره جهانی دارد، سهم قابل توجه در شبکه ارتباطات جهانی به دلیل توان تولید معنا، قلمرو جغرافیای فرهنگی وسیع که دربردارنده جمعیتی بالا است و موقعیت ژئوپلیتیک حسّاس و تأثیرگذار در نظام جهانی.

کادرسازی: محقق ساختن آرمان‌های تمدن اسلامی از طریق نشر منظومه زیست موحّدانه مبتنی بر معارف قرآن کریم و اهل بیت (علیهم‌السلام)، تربیت تمدن محور در جهت کادر سازی برای آینده جهان اسلام و پرورش نسلی مؤمن، انقلابی، بصیر، دانشمند و کارآزموده و ارائه الگویی تعمیم‌پذیر از کودک و نوجوان و جوان موفق مسلمان به دنیای امروز، مقابله با چالش‌های فکری و تهاجم فرهنگی و اسلام‌هراسی و شیعه‌هراسی و نیز همکاری و تبادل تجربیات در این زمینه.

همگرایی: تعامل و تبادل فرهنگی در تمامی زمینه‌ها برای گسترش و بهبود روابط در کشورهای اسلامی و جهان تشیع و حرکت به سمت امت اسلامی، تعمیق تبادلات علمی و پژوهشی در جهت احیا و بازنشر میراث جهان‌شمول تمدن اسلامی با رویکرد پاسخگویی به اقشارمتنوع مخاطبان و استفاده از فناوری‌های روزآمد و بسیج تمامی مسلمانان برای محافظت از اماکن مقدّس.

ترویج و تعمیق معارف اصیل دینی: حلّ مشکلات امت اسلامی، ترویج معارف دین، قرآن و اهل‌بیت، زمینه‌سازی برای حضور حداکثری دلدادگان، عاشقان و مسلمانان و خلق بهترین تجربه‌ها در جهت معرفت‌افزایی زائران، ترویج سبک زندگی اسلامی، اسوه قرار دادن ائمه اطهار علیهم‌السلام، تسهیل و ترغیب امر زیارت و تعمیق معارف دینی، توسعه عزت و قدرت و درنهایت تشکیل جبهه مشترک با اهداف مشترک در مقابل چالش‌های پیش روی جهان اسلام.

ضرورت دیپلماسی علمی وقف

جدول شماره (۱): ضرورت‌های دیپلماسی علمی وقف

مضامین فرعی
اسلام‌هراسی و شیعه‌هراسی
تفکر جهانی اسلام
خطر جهانی شدن کنونی
لزوم ایجاد قدرت منطقه‌ای و جهانی
قدرت نرم گفتمان اهل بیت علیهم‌السلام
لزوم فعال شدن بخش مردمی
ضرورت دیپلماسی از طریق مراکز علمی

عواملی که ضرورت دیپلماسی علمی وقف را در جهان پیش رو هر چه بیشتر آشکار می‌سازد، می‌توان ذیل چند عنوان مطرح نمود (شکل شماره (۵)):

اسلام هراسی و شیعه هراسی

اسلام هراسی که به معنای القای اغراق آمیز یک هراس و ترس غیر منطقی از اسلام است، باعث اشاعهٔ تصویر منفی و غیر مسالمت آمیز از اسلام در جوامع غربی گردیده است. در این تصویر اسلام به عنوان یک آیین بیگانه و غیر خودی یاد می‌شود که در دشمنی آشکار با غرب قرار دارد (Driel:2000.p40). اسلام‌هراسی به چهار شیوه بروز می‌یابد که عبارتند از خشونت، تبعیض، پیش‌داوری و طرد. در این میان شیوه‌های رایج خشونت‌ورزی، حملات فیزیکی، تخریب و آسیب‌رسانی به اموال و حملات لفظی را شامل می‌شود. تبعیض به صورت تبعیض در محل کار و تبعیض در ارائهٔ خدمات (آموزش، بهداشت و...) بروز می‌کند. پیش‌داوری در دو حوزهٔ عمده بروز می‌یابد: یکی در رسانه‌ها و دیگری در گفتگوها و برخوردهای روزمره؛ طرد بیشتر در سه حوزه بروز می‌کند: در سیاست و حکومت، اشتغال و نیز در مدیریت و مسئولیت. در عین حال، این موارد به گونه‌ای در هم تنیده‌اند که نمی‌توان مرزی قطعی بین آن‌ها گذاشت؛ برای مثال طرد از حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی خود نمونه‌ای از تبعیض نیز محسوب می‌شود. انتشار کاریکاتورها علیه اسلام و مسلمانان، گرچه در زمرهٔ پیش‌داوری‌ها محسوب می‌شود، نمی‌توان آن را از مقولهٔ خشونت (توهین لفظی) ندانست.

بن و جواد معتقدند که خصومت در قبال اسلام با «نحوهٔ به تصویر کشیدن مسلمانان در این رسانه‌ها به عنوان بربر، غیر عقلانی و جنسیت‌گرا» پیوند نزدیکی دارد (benn, 2004) و رابطهٔ اسلام با قدرت‌های زورگو همواره تیره و تار بوده است اما این سیاست به مفهوم تیرگی رابطه با همهٔ ملت‌ها و دولت‌های غربی نیست. باید تلاش نمود که روند رو به تزاید اسلام‌هراسی و شیعه‌هراسی کاهش یابد و تصویر واقع بینانه‌ای از اسلام و تشیع ارائه گردد. این امر ضرورت استفاده از ابزار دیپلماسی را آشکار می‌سازد. از طرفی با گسترش اطلاعات و فناوری‌های نوین، دیپلماسی رسمی تحول یافته و عصر نوینی در دیپلماسی آغاز شده است، لذا در شرایط کنونی بهره‌گیری از مؤلفه‌های نرم گفتمان اربعین با استفاده از دیپلماسی فرهنگی برای مواجهه با اسلام‌هراسی غرب، بیش از هر دورهٔ دیگری ضرورت می‌یابد.

جهانی شدن، لازمه تفکر اسلامی

اسلام دارای ویژگی‌ها و مختصات است که لزوم جهانی شدن تفکر اسلامی را اثبات می‌کند. دیپلماسی علمی وقف می‌تواند به عنوان یکی از بهترین عناصر جهت جهانی شدن تفکر اسلامی مورد توجه قرار گیرد.

برخی از مهم‌ترین ویژگی‌هایی را که نشان دهنده جهانی بودن دین اسلام است، می‌توان

این‌گونه برشمرد:

۱. جامعیت و کامل بودن: اسلام به مثابه یک دین جامع و کامل، ناظر به همه ابعاد حیات بشری است و دارای عمیق‌ترین و عالی‌ترین معارف عقلی و تعالیم معنوی، عرفانی و اخلاقی و دارای قوانین متقن و دستوره‌های عملی برای حیات فردی و اجتماعی است.
۲. ذاتی بودن جهان‌شمولی اسلام: یکی از ویژگی‌های دین اسلام، جهانی بودن آن است. جهانی بودن دین اسلام ویژگی ذاتی آن و هدف و نوع رسالت و ماهیت آموزه‌های این دین است. جهانی شدن اسلام اولاً؛ جنبه اعتقادی دارد و ثانیاً؛ مبتنی بر عقل و فطرت انسانی است. اسلام خود را به مثابه دین حق، متعلق به کل بشریت و همه انسان‌ها می‌داند و طبق وعده الهی، سرانجام بر همه فرهنگ‌ها و ادیان پیروز و جهانی خواهد شد.

لزوم حرکت‌های غیرسیاسی برای شالوده‌ریزی تمدن نوین اسلامی

رهبر انقلاب در لزوم حرکت‌های غیردولتی در جهان اسلام جهت تحقق تمدن نوین اسلامی می‌فرماید: «امروز، وظیفه امت اسلامی تنها این نیست که به یادبود ولادت پیغمبر یا بعثت پیغمبر جشن برپا کند؛ این کار کوچک و کمی است نسبت به آنچه وظیفه او است. دنیای اسلام امروز وظیفه دارد مثل خود اسلام و مثل خود پیغمبر، روحی در این دنیا بدمد، فضای جدیدی ایجاد کند، راه تازه‌ای را باز کند. ما به این پدیده‌ای که در انتظار آن هستیم می‌گوییم «تمدن نوین اسلامی». ما باید دنبال تمدن نوین اسلامی باشیم برای بشریت؛ این تفاوت اساسی دارد با آن چه قدرت‌ها درباره بشریت فکر می‌کنند و عمل می‌کنند؛ این به معنای تصرف سرزمین‌ها نیست؛ این به معنای تجاوز به حقوق ملت‌ها نیست؛ این به معنای تحمیل اخلاق و فرهنگ خود بر دیگر ملت‌ها نیست؛ این به معنای عرضه کردن هدیه الهی به ملت‌ها است، تا ملت‌ها با اختیار خود، با انتخاب خود، با تشخیص خود راه درست را انتخاب کنند. راهی که امروز قدرت‌های

جهان ملت‌ها را به آن راه کشانده‌اند، راه غلطی است. ... امروز نوبت ما است، امروز نوبت اسلام است. وَ تِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ؛ امروز نوبت مسلمین است که با همت خود، تمدن نوین اسلامی را شالوده‌ریزی کنند. همچنان‌که اروپایی‌ها آن‌روز از دانش مسلمین استفاده کردند، از تجربه مسلمین استفاده کردند، از فلسفه مسلمین استفاده کردند، ما [هم] امروز از دانش جهان استفاده می‌کنیم، از ابزارهای موجود جهانی استفاده می‌کنیم برای برپا کردن تمدن اسلامی، منتها با روح اسلامی و با روح معنویت. این وظیفه امروز ما است.

این عمدتاً خطاب به علمای دین و روشنفکران راستین است. بنده دیگر چندان امیدی به سیاستمدارها ندارم. قبل‌ها تصور می‌شد که سیاستمداران دنیای اسلام در این راه بتوانند کمک کنند، [اما] متأسفانه این امید ضعیف شده است. امروز امید ما به علمای دین در سراسر دنیای اسلام و به روشنفکران راستین [است] که غرب را قبله خودشان ندانند؛ امید به آنها است و این ممکن است. نگویند این کار، شدنی نیست؛ این کار شدنی است، این کار عملی است. دنیای اسلام ابزارهای فراوانی دارد: ما جمعیت خوبی داریم، سرزمین‌های خوبی داریم، موقعیت جغرافیایی برجسته‌ای داریم، منابع طبیعی بسیاری در دنیای اسلام داریم. نیروهای انسانی بااستعداد و برجسته‌ای در دنیای اسلام داریم که اگر اینها را با تعالیم اسلام مستقل بار بیاوریم، می‌توانند آفرینش‌های هنرمندانه خودشان را در عرصه علم، در عرصه سیاست، در عرصه فناوری و در عرصه‌های گوناگون اجتماعی نشان بدهند و ارائه بدهند. «بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۴/۱۰/۰۸». به نظر می‌رسد متولیان نهاد زیارت می‌توانند با دیپلماسی علمی وقف گامی بلند در راستای تحقق این امر و عرصه هدیه الهی اسلام به ملت‌ها بردارند.

خطر جهانی شدن کنونی

جهانی‌سازی غرب بر مبانی و زیرساخت‌ها و اصول فکری و فلسفی تمدن غرب شکل گرفته است. این مبانی عبارتند از:

الف. تکیه بر عقلانیت بشری و علم اثبات‌گرایانه؛

ب. اومانیزم (انسان‌محوری)؛

ج. لیبرالیسم (تأکید بر آزادی مطلق انسان)؛

د. سکولاریسم (تأکید بر استغناى بشر از دین).

فرهنگ غرب که بر مبنای ارزش‌های غیردینی و سکولاریستی و مادی‌گرایانه شکل گرفته است، به دلیل مبانی خاص فکری و فلسفی خود هرگز نمی‌تواند تأمین‌کننده نیازهای واقعی انسان‌ها به حقیقت، عدالت و معنویت و امنیت و صلح باشد. اساساً چنین الگویی از جهانی شدن، به معنای تحمیل سلطهٔ همه‌جانبهٔ غرب است که نتیجه و دستاورد نهایی آن استضعاف بیشتر مردم، الحاد، رواج فساد اخلاقی و اجتماعی، بی‌عدالتی، فقر، تبعیض و استثمار است. رویکرد «جهانی شدن کنونی» در جهت تخریب محیط زیست، ترویج فرهنگ مصرف و نابودی فرهنگ‌های محلی و بومی است و در جهت منافع بیشتر و گسترش شرکت‌های چندملیتی و در دست گرفتن کل سرمایه‌های جهان است. تمامی این موارد نشان دهندهٔ این امر است که باید در راستای مقابله با سیل جهانی شدن غربی حرکتی عظیم و فراگیر را آغاز نمود که دیپلماسی علمی وقف می‌تواند یکی از عناصر تأثیرگذار در این امر باشد.

لزوم ایجاد قدرت جهانی تشیع

در کنار تأکید مکتب اسلام به وحدت مسلمانان، بررسی تحولات نظام بین الملل حاکی از آن است که کشورهای اسلامی خصوصاً جهان تشیع تنها در شرایطی می‌توانند به عنوان یک قطب قدرتمند در جهان آینده ایفای نقش کنند که از واگرایی به سمت همگرایی گرایش پیدا کنند. جهان تشیع برای همگرایی از فرصت‌ها و قابلیت‌های فراوانی برخوردار است که در این میان همگونی‌های دینی، فرهنگی و مکتبی از روایی بیشتری برخوردارند. در واقع اسلام به‌عنوان دین و تشیع به عنوان مکتب و مذهب مشترک، خود بزرگ‌ترین فرصت جهان تشیع و الگویی برای همگرایی است و چنانچه جهان تشیع به هویت مکتبی خود بازگردند و در برابر معارف اهل بیت سر تسلیم فرود آورند، قادر خواهند بود تا در پرتو تعالیم آن موانع دشوار همگرایی را از سر راه خود بردارند. تشیع فراتر از نظریه‌های همگرایی جهان معاصر است و به‌عنوان یک نظریهٔ بزرگ و محور تمدنی جدید بعد از جنگ سرد می‌تواند با حذف موانع همگرایی، بار دیگر کشورهای اسلامی را به یکدیگر پیوند داده و از فراگرد نیروهای پراکنده و بالقوهٔ آنان، ائتلاف و اتحاد بزرگی را برای دفاع از حریم سیاسی و جغرافیایی جهان اسلام و تشیع پدید آورد. تکیه بر نهاد مردمی وقف و استفاده از ظرفیت‌های آن در راه دیپلماسی، یکی از مهم‌ترین فرصت‌های شیعیان جهت

همگرایی هر چه بیشتر با خود و با جهان اسلام و حرکت به سمت ایجاد قطب قدرتمند جدید می باشد.

قدرت نرم گفتمان اهل بیت علیهم السّلام

عناصر و مؤلفه های نرم، تعیین کننده اصلی قدرت در جهان معاصر می باشند. گفتمان اهل بیت علیهم السّلام از این نظر بسیار غنی می باشد. گفتمان اهل بیت علیهم السّلام ظرفیت های عظیمی در زمینه سازی ظهور منجی و پی ریزی تمدن نوین اسلامی دارد. این امر ضرورت هر چه بیشتر دیپلماسی فرهنگی گفتمان اهل بیت علیهم السّلام را جهت ارائه پیام های عمیق آن به جهانیان آشکار می سازد. از جمله ویژگی هایی که سبب به وجود آمدن قدرت نرم عظیم در گفتمان اهل بیت علیهم السّلام گشته است می توان به مواردی چون معنویت محوری، وجه هدایتگری در این جایگاه، فطری بودن، ظلم ستیزی، محبت محوری، فرامرزی بودن و... اشاره داشت.

لزوم فعال شدن بخش مردمی

همواره در اداره حوزه عمومی در مقابل بخش دولتی، بخش خصوصی مطرح می گشت و دوگانه بخش دولتی و خصوصی در سیاست گذاری ها فرض گرفته می شد. اما اخیراً دانشمندان از بخش عمومی سخن به میان می آورند که ذاتاً مردمی بوده و بدون اتکا به بخش خصوصی و دولتی می تواند در اداره بخش عمومی نقش آفرینی کند. نهاد وقف را می توان به عنوان یکی از نهادهای بخش سوم مورد بررسی قرار داد. لذا یکی از عوامل مهم در تحقق مأموریت دولت اسلامی را می توان تقویت بخش مردمی در بستر نهاد وقف عنوان کرد. در ادبیات اقتصاد متعارف، تبلور امکان وجود فعالیت های اقتصادی غیرانتفاعی در کنار فعالیت های انتفاعی با بخش سوم اقتصاد که شامل فعالیت های خیرخواهانه است، یافت می شود؛ سازمان هایی که باهدف جبران خلأهای موجود در جامعه به لحاظ فقر و نابرابری و کمک به نیازمندان تشکیل شده اند. اگر سازمانی نه در تحت منطبق بازار بگنجد و نه در زنجیره بوروکراتیک فرمان دولت قرار گیرد، بنا به قاعده باید قسمتی از بخش سوم شمرده شود. در این بخش، سازمان های خودگران و افراد داوطلب، با نیات خیرخواهانه کسب سود و توزیع سود را نمی کنند (Corry, 2010). توسعه بخش سوم به معنای افزایش فعالیت های اقتصادی و تعامل های نوع دوستانه در زمینه های سلامت،

آموزش، دین و مذهب، خدمات اجتماعی است که از یک جهت به علت مبادله‌های اقتصادی می‌تواند باعث توسعه و رشد اقتصادی مستقیم و افزایش تولید ناخالص داخلی شود و از سوی دیگر به علت افزایش اعتماد و مشارکت‌های داوطلبانه در بین مردم و نیز مقابله با فقر به صورت مستقیم و افزایش سطح سواد با خدمات آموزشی و افزایش سطح سلامت و به ویژه مبارزه با بیماری‌های خاص، شاخص توسعه انسانی را افزایش دهد. (درخشان و نصراللهی، ۱۳۹۳: ۷۶)

اهمیت دیپلماسی از طریق مراکز علمی

در تبیین اهمیت و حساسیت مسئله دیپلماسی علمی و ضرورت توجه و عدم غفلت از آن، همین بس که «سازمان‌ها و نهادهای مهمی در سطح جهان در زمینه دیپلماسی علمی فعال هستند که برخی از آن‌ها عبارتند از: سازمان ملل که هدف از برنامه «ابتکار دیپلماسی علم و فناوری» این سازمان بسیج تخصص‌های علمی و فناوری برای توان بخشی به دیپلمات‌ها و نمایندگان کشورها و تصمیم‌گیری آگاهانه در جایی که علم و فناوری نقش مهمی را ایفا می‌کند، اعلام شده است (UNCTAD Website). انجمن پیشبرد علم آمریکا که با راه‌اندازی کرسی‌های هم‌اندیشی برای دانشمندان و تحلیلگران سیاسی و سیاستگذاران به طور خاص علاقه‌مند به یافتن فرصت‌هایی است تا به عنوان میانجی میان جوامعی که رابطه رسمی با آن‌ها محدود است، عمل کند (AAAS Diplomacy Website). انجمن پادشاهی انگلیس که در زمینه‌های نوظهور دیپلماسی علمی بسیار فعال است و مشخصاً در رابطه با کشورهای مسلمان نیز اقداماتی در زمینه دیپلماسی علمی انجام داده است، از جمله اقدام به تهیه اطلس علم و نوآوری در جهان اسلام (Royal Society Website) و دفتر مشاور علم و فناوری وزارت امور خارجه آمریکا که از اهداف اصلی این دفتر، مشارکت سازی با جوامع علمی ملی و بین‌المللی و ارائه مشاوره دقیق علمی و فناوری به وزارت امور خارجه این کشور است (STAS Website) (برگرفته از مجله مطالعات قدرت نرم، ۱۳۹۳، ص ۱۲۸)».

شکل شماره (۵). ضرورت دیپلماسی علمی وقف

راهبردهای دیپلماسی علمی وقف

راهبردهای دیپلماسی علمی وقف را می توان ذیل دو عنوان راهبردهای ناظر به مؤلفه های گفتمانی و راهبردهای ناظر به مراکز علمی تشریح کرد.

راهبردهای ناظر به مؤلفه های گفتمانی

جدول شماره (۱): راهبردهای ناظر به مؤلفه های گفتمانی

مضامین فرعی
تمرکز بر مؤلفه های محوری
اولویت بندی مؤلفه ها
بیان مؤلفه های جذاب و تأثیرگذار
تأکید بر همگرایی منطقه ای و جهانی
زمینه سازی وحدت امت اسلامی
مقابله با اسلام هراسی

تصویری که در دیپلماسی علمی وقف از طریق مراکز علمی ترسیم می‌شود، القانات ناشی از اسلام هراسی و شیعه هراسی را بی‌اثر خواهد نمود و به ایجاد امت واحد و حیات طیبه برای جامعه هم بسته و هم پیکر بشری خواهد انجامید و سپهر آفرینش را بر مبانی توحیدی متحد خواهد ساخت. جهت تحقق این امر باید راهبردهایی اتخاذ گردد که هر چه بهتر مؤلفه‌های مهم گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام با مخاطبان حوزه‌های فرهنگی مختلف به اشتراک گذاشته شود: به نظر می‌رسد تمرکز بر مباحث عقلانی و بیان تصویر صحیح اسلام نسبت به مباحث جنسیتی از مباحث مهم گفتمانی برای ارائه به جهان می‌باشد؛ چرا که خصومت در قبال اسلام با «نحوه» به تصویر کشیدن مسلمانان در این رسانه‌ها به عنوان بربر، غیر عقلانی و جنسیت‌گرا» پیوند نزدیکی دارد (benn, & jawad, 2004). اسلام هراسی که به معنای القای اغراق آمیز یک هراس و ترس غیر منطقی از اسلام است، باعث اشاعه تصویر منفی و غیر مسالمت آمیز از اسلام در جوامع غربی گردیده است. در این تصویر اسلام به عنوان یک آیین بیگانه و غیر خودی یاد می‌شود که در دشمنی آشکار با غرب قرار دارد (Driel: 2000, p40).

اما مهم ترین راهبرد در دیپلماسی علمی وقف تأکید بر آموزه‌های اصیل اسلام ناب محمدی (ص) می‌باشد که مهم ترین آن‌ها بدین شرح است: «توحید، خدامحوری و محو شرک، تحقق وحدت و همگرایی و هم‌افزایی در پرتو حکومت امام معصوم، رسالت تحقق امت واحد و همگرایی در سپهر جهان و آفرینش، دعوت، احیا و اقامه حق و دفع باطل محور همگرایی، عدالت، مساوات‌طلبی و تبعیض ستیزی، امنیت، صلح و مودت فراگیر، نفی ملیت و قومیت‌مداری، همزیستی مسالمت‌آمیز، کرامت محوری و بشردوستی، اخلاق و تربیت‌مداری، جهاد و نفی هرگونه سلطه‌طلبی و تنها مشروع دانستن جنگ توحیدی، نفی سبیل و لزوم عزتمندی مسلمانان، وفای به عهد و تعهدات» (مجموعه مقالات همایش بین‌المللی دکتربین‌مهدویت، ۱۳۸۸).

اولویت‌بندی مسائل مختلف دخیل در گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام برای تبادل و انتقال، پرهیز از طرح مفاهیم و تصاویر ناهماهنگ، استفاده از قالب‌های متناسب با آموزه‌ها، استفاده از عناصر متنوع، جذاب و تأثیرگذار، توجه به تناسب پیام با ذائقه مخاطب از دیگر راهبردهای گفتمانی در این زمینه می‌باشند. همچنین استفاده از گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام برای همگرایی منطقه‌ای و جهانی، معرفی و برجسته‌سازی ویژگی‌ها و عناصر تمدن ساز فرهنگ اسلامی

و شیعی، معرفی و برجسته‌سازی خصیصه‌های اهل‌بیت علیهم‌السلام و گسترش اندیشه الهی و انسانی ایشان از مؤلفه‌های گفتمانی مهم قابل ارائه به جهان می‌باشند.

در نهایت، فراهم آوردن زمینه‌های وحدت میان مسلمانان براساس اصول مسلم اسلامی، تقویت و تعمیق زمینه‌های بحث و گفتگو با مجامع و علمای ادیان الهی، آگاهی دادن به جهانیان نسبت به مبانی و اهداف انقلاب اسلامی، گسترش مناسبات فرهنگی با ملل و اقوام مختلف به‌خصوص مسلمانان و مستضعفان جهان از دیگر راهبردهای مهم ناظر به مؤلفه‌های گفتمانی مکتب اهل بیت علیهم‌السلام در دیپلماسی منطقه ای و جهانی می‌باشد.

راهبردهای ناظر به مراکز علمی

جدول شماره (۲): راهبردهای ناظر به مراکز علمی

مضامین فرعی
مراکز علمی معطوف به مطالعات تمدنی
مراکز علمی معطوف به مطالعات رسانه ای
مراکز علمی معطوف به مطالعات میان فرهنگی
مراکز علمی معطوف به مطالعات دینی
مراکز علمی معطوف به مطالعات سیاستگذاری

استفاده از مؤلفه‌های گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام و به خدمت گرفتن ساختار، ابزارها و سازوکارهای علمی در دیپلماسی در مقایسه با سایر ابزارها و اهرم‌های رایج در روابط بین‌الملل دارای مزایای بسیاری است. «ملت‌ها ناچارند نسبت به تشکیل شبکه‌های ارتباطی غیرامنیتی با اهداف علمی - آموزشی اقدام کنند. این شبکه‌ها می‌توانند با مبادلات علمی و تکنیکی پیشرفته تحقیقاتی در علوم کاربردی، زمینه‌های وابستگی و درک متقابل فرهنگی را ایجاد کنند» (عراقی، ۱۳۹۴: ۱۶۴). قدرت دیپلماسی علمی وقف از طریق مراکز علمی به‌اندازه قدرت متولیان نهادهای علمی در ایده پردازی و خلاقیت‌های علمی است؛ به‌گونه‌ای که هر چه ابداعات و ابتکارات در این حوزه متنوع‌تر و بیشتر باشد، دیپلماسی موفق‌تری را به نمایش خواهد گذاشت. بازیگران عرصه دیپلماسی علمی وقف از طریق مراکز علمی منحصر به پژوهشگاه‌ها و مراکز علمی مربوط به مطالعات وقف نیست بلکه شامل تمامی کنشگران، مؤسسات و نهادهای علمی می‌شود

که به هر طریقی مسئولیت گسترش علمی فرهنگ و گفتمان اسلامی را از طریق دیپلماسی عهده‌داری باشند. متولیان نهاد وقف باید مراکز علمی را ایجاد و تقویت کنند که فعالیت‌های آن‌ها معطوف به پژوهش‌هایی چون مطالعات میان‌فرهنگی، رسانه‌ها، سیاست‌گذاری فرهنگی، مطالعات تمدنی، مطالعات دینی و دیپلماسی فرهنگی باشد تا بتوانند از ظرفیت آن‌ها جهت پیشبرد اهداف دیپلماسی بهره ببرند. برای هر یک از این حوزه‌های معرفتی می‌توان راهبردهایی ترسیم نمود:

مراکز علمی معطوف به مطالعات تمدنی

اتخاذ رویکرد تمدنی در عرصه‌های مختلف علوم اجتماعی و اشتراک‌گذاری تولیدات جدید در سطح بین‌المللی و جهان اسلام، تأسیس مراکز مطالعاتی و دانشگاه‌های مشترک برای ارتقای شناخت از مهدویت، عاشورا، تشیع و اسلام و همچنین شناخت فرهنگ دیگر کشورها به‌ویژه در کشورهای هم‌جوار، جذب برجسته‌ترین پژوهشگران و دانشمندان و اندیشمندان از طریق ایجاد مراکز علمی، تأسیس مراکز مطالعاتی و دانشگاه‌های مشترک اسلام‌شناسی، شیعه‌شناسی، زبان عربی، قرآن و... دویاچندجانبه با کشورهای مختلف، تأسیس مراکز مطالعاتی و دانشگاه‌های مشترک اسلام‌شناسی و شیعه‌شناسی با کشورهای مختلف جهان برای گسترش معارف الهی.

مراکز علمی معطوف به مطالعات سیاست‌گذاری

قانون‌گذاری در زمینه هماهنگی دستگاه‌های علمی به‌منظور جلوگیری از موازیکاری، توجه به تحولات گسترده در عرصه علمی در جهان به‌ویژه در عرصه ارتباطات و اطلاعات و قانون‌گذاری لازم متناسب آن‌ها، تلاش برای برقراری ارتباط با محافل علمی خارج از طریق برگزاری همایش، پذیرش دانشجوی، شرکت در همایش‌های بین‌المللی، ایجاد اتحادیه‌ها و NGOهای معلمان، اساتید، نخبگان علمی، چاپ کتاب و نشریه و...

مراکز علمی معطوف به پژوهش‌های رسانه‌ای

افزایش سرمایه‌گذاری در حوزه مطالعات تکنولوژی‌های نوین ارتباطات و اطلاعات و استفاده از سایبر دیپلماسی که بخشی از بدنه دولت الکترونیک و جزئی از کلیت ساختار دولت مجازی در

یک کشور است (مرادی، ۱۳۸۳، ص ۸۳)، تأمین پیش نیازهای علمی ایجاد شبکه‌های تلویزیونی مشترک با همکاری ایسیسکو و اکوباتا کیدبر مؤلفه‌های فرهنگ و معارف الهی و اسلامی، تأمین پیش نیازهای علمی راه‌اندازی و مدیریت شبکه ماهواره ای برای تولید برنامه‌ها و سریال‌های خاص برای معرفی فرهنگ و تمدن اسلام.

مراکز علمی معطوف به پژوهش‌های میان فرهنگی

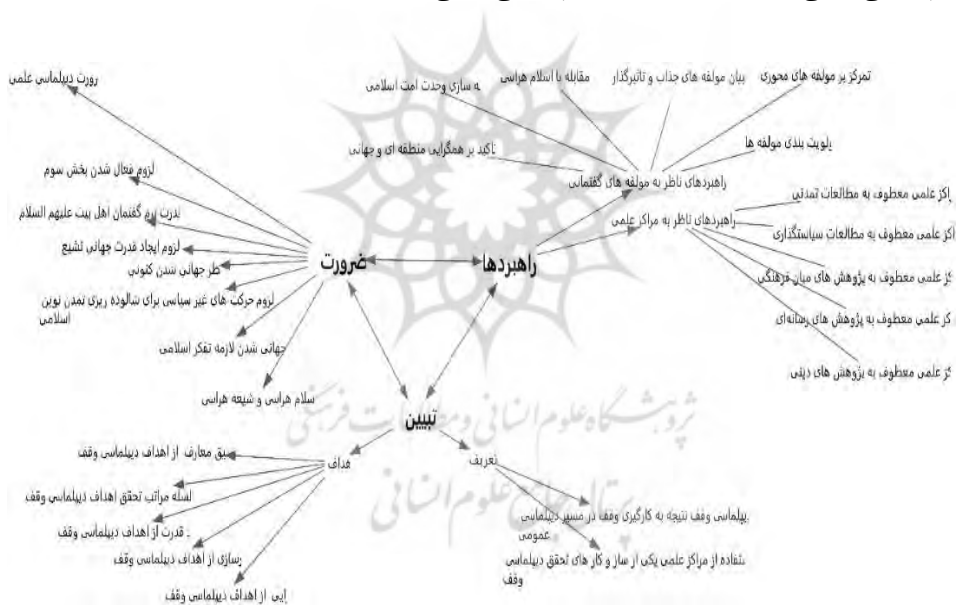
تأمین پیش نیازهای علمی آموزش مبانی امت اسلامی و اخوت و ولایت بین مسلمین به دیپلمات‌ها، تبیین تئوریک جایگاه محبت و تألیف قلوب بین مؤمنین در زمینه سازی ظهور، تأکید بر اصالت داشتن و محور بودن اخوت و ولایت در تمامی فعالیت‌های دیگر و معرفت‌افزایی نسبت به راهکارهای وحدت بین مسلمین. تأکید بر تعارف، تعامل، تبادل، تعاون، همدلی و درک و گفت‌وگو بین انسان‌ها با فرهنگ‌های مختلف (جعفری، ۱۳۹۲)، تأکید بر مشارکت مردم میزبان در پذیرایی از زائران، آموزش احترام به سبک زندگی و مظاهر فرهنگی مردم میزبان، شناخت ارزش‌ها، هنجارها، قوانین و تابوهای مردم میزبان از جمله این موارد است.

مراکز علمی معطوف به پژوهش‌های دینی

ایجاد هماهنگی با حوزه‌های علمی دیگر کشورها برای تقویت و گسترش گفتمان اهل بیت علیهم‌السلام، ایجاد پژوهش‌گدهای دینی مشترک در خصوص معارف اسلامی، قرآنی، آموزه‌های پیامبر اکرم (ص) و...، تدوین کتب در موضوعات عاشورا، مهدویت، انقلاب اسلامی، اسلام سیاسی، فرهنگ شیعی و تمدن اسلامی برای سایر کشورها به منظور انتقال ظرفیت فرهنگی ایران اسلامی، تدوین کتب با موضوعات مشترک ادیان الهی بر اساس مبانی اسلامی و شیعی و ارسال به سایر کشورها به منظور گسترش معارف الهی.

نتیجه‌گیری

دیپلماسی علمی وقف از طریق مراکز علمی، علم را از یک نهاد خاصی که فقط اهل علم با در نظر گرفتن منطق دانشگاه می‌توانستند در مورد آن تصمیم‌گیری کنند، تبدیل می‌کند به یک پدیده پیچیده‌ای که گفتمان‌ها در آن وارد رقابت می‌شوند. تبیین علمی گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام یکی از ظرفیت‌های تمدن ساز عصر حاضر برای مسلمانان است. استفاده از دیپلماسی از ملزومات تمدن سازی این عنصر تأثیرگذار محسوب می‌گردد. یکی از عوامل مهم در تغییرات اجتماعی در جهان اسلام را می‌توان به کارگیری و تقویت بخش سوم در بستر نهاد وقف عنوان کرد. براساس نتایج این پژوهش سه مضمون اصلی و فراگیری که از تحلیل مضمون منابع کتبی مرتبط به دست آمده است، عبارتند از: «تعریف دیپلماسی علمی وقف»، «ضرورت دیپلماسی علمی وقف» و «راهبردهای دیپلماسی علمی وقف».

اگر دیپلماسی را به فنّ ترسیم و ارائه تصویر صحیح از خود برای دیگری و دیپلماسی علمی وقف را به استفاده از ظرفیت‌های نهاد وقف برای ارائه تصویر صحیح از گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام تعریف کنیم، آنگاه دیپلماسی علمی وقف از طریق مراکز علمی به استفاده از مراکز علمی توسط نهاد وقف در ترسیم و ارائه تصویر صحیح از گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام به دیگران تعریف می‌شود.

توجه به جهان‌شمولی تفکر اسلامی، خطرات جهانی‌شدن کنونی، مؤلفه‌های نرم گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام، لزوم ایجاد قدرت منطقه‌ای و جهانی تشیع، سیل اسلام‌هراسی و شیعه‌هراسی و لزوم حرکت‌های غیرسیاسی در سطح جهان اسلام برای شالوده‌ریزی تمدن نوین اسلامی، لزوم فعال شدن بخش مردمی و اهمیت دیپلماسی از طریق مراکز علمی، هر چه بیشتر ضرورت دیپلماسی علمی وقف از طریق مراکز علمی را آشکار می‌سازد. امری که نظریه‌سازه‌انگاری در روابط بین‌الملل بر اثرگذاری آن تأکید می‌کند.

مهم‌ترین راهبردهای ناظر به مراکز علمی در دیپلماسی علمی وقف عبارت است از: افزایش سرمایه‌گذاری در حوزه مطالعات میان‌فرهنگی و همچنین سیاستگذاری تکنولوژی‌های نوین ارتباطات و اطلاعات، تأمین پیش‌نیازهای علمی راه‌اندازی شبکه‌های ماهواره‌ای مشترک با کشورهای حوزه فرهنگ شیعی و تمدن اسلامی برای ایجاد همگرایی و نزدیکی و پویا کردن اشتراکات دینی، تاریخی، فرهنگی، ایجاد هماهنگی با حوزه‌های علمی و عتبات مقدسه دیگر کشورهای برای تقویت و گسترش گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام و ایجاد پژوهش‌کننده‌های دینی مشترک در خصوص معارف اسلامی، قرآنی، آموزه‌های پیامبر اکرم (ص).

تأکید بر آموزه‌های اصیل اسلام ناب محمدی (ص) خصوصاً توحید و ولایت، اولویت‌بندی مسائل مختلف دخیل در گفتمان اهل‌بیت علیهم‌السلام برای تبادل و انتقال، پرهیز از طرح مفاهیم و تصاویر ناهماهنگ، شناسایی و معرفی مؤلفه‌های فرهنگ اهل‌بیت علیهم‌السلام و بهره‌گیری از مؤلفه‌های آن برای همگرایی منطقه‌ای و جهانی، تقویت و تعمیق زمینه‌های بحث و گفتگو بانخبگان جهان اسلام و مجامع و علمای ادیان الهی، از مهم‌ترین راهبردهای گفتمانی دیپلماسی علمی وقف از طریق مراکز علمی می‌باشند.

منابع

۱. آشنا، حسام‌الدین (۱۳۸۴) کتاب امریکا ۶ ویژه دیپلماسی عمومی، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی.
۲. امینی، آرمین، انعامی علمداری، سهراب (۱۳۹۱)، جهانی‌شدن فرهنگ و کارکرد دیپلماسی فرهنگی در سیاست خارجی، مجله راهبرد، شماره ۶۵.
۳. بشیر، حسن، دیپلماسی گفتگومانی: تعامل سیاست، فرهنگ و ارتباطات، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۵.
۴. بلیس، جان و اسمیت (۱۳۸۳)، جهانی‌شدن سیاست، ترجمه ابوالقاسم راه چمنی، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
۵. پورارشاد، نادر (۱۳۸۱)، مراکز علمی و آموزشی و رابطه آن‌ها با وقف، مجله وقف میراث جاویدان، شماره ۴۰.
۶. جعفری هفت‌خوانی، نادر (۱۳۹۲)، مدیریت گردشگری و وجهه ملی در جمهوری اسلامی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۷. خانی، محمدحسن (۱۳۸۴)، دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آن در سیاست خارجی کشورها، دانش سیاسی، پاییز و زمستان.
۸. خاکی، غلامرضا (۱۳۹۰)، روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه نویسی، تهران: انتشارات بازتاب.
۹. درخشان، مرتضی و نصراللهی، خدیجه (۱۳۹۳)، تحلیل اثر توسعه بخش سوم اقتصاد با شاخص‌های اقتصادی و راهکارهای توسعه آن در ایران، نشریه اقتصاد اسلامی، شماره ۵۵.
۱۰. دهقانی، رضا، بیاتی، هادی، رازنهنان، محمدحسن (۱۳۹۵)، بررسی جایگاه اجتماعی عتبات عالیات در روابط ایران و عثمانی در دوره صفوی، مجله پژوهش‌های تاریخی، شماره ۳۱، صص ۲۵-۴۰.
۱۱. سجادی جزی، سید مجتبی (۱۳۹۴)، جنبه‌های مختلف اقتصادی موقوفات و چگونگی ارتقای آن‌ها، مجله وقف میراث جاویدان، شماره ۹۰.
۱۲. شیخ‌الاسلامی، محمدحسن، شمس‌آبادی، علی (۱۳۹۶)، چپستی دیپلماسی زیارت و ظرفیت‌های ایران، فصلنامه تحقیقات سیاسی دانشگاه آزاد واحد شهرضا، شماره ۳۱، ۱۴۱-۱۶۸.
۱۳. جهانیان، ناصر (۱۳۹۵)، جایگاه نهاد وقف در اقتصاد بخش سوم، نشریه اقتصاد اسلامی، شماره ۶۲.
۱۴. خانی، محمدحسن (۱۳۹۶)، آیین اربعین به‌مثابه منبع قدرت نرم جهان اسلام، مجموعه مقالات دومین همایش بین‌المللی لقاءالحسین، جلد ۴، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۱۵. دهقانی فیروز آبادی، سید جلال (۱۳۹۰)، الزامات دیپلماسی فرهنگی ایران، نشریه همشهری دیپلماتیک، شماره ۵۸.
۱۶. دیپلماسی علمی به‌مثابه قدرت نرم (۱۳۹۳). مجله مطالعات قدرت نرم، ۴(۱۱)، ۱۲۷-۱۴۷.

۱۷. ستوده، محمد (۱۳۸۷)، جهانی شدن و همگرایی کشورهای اسلامی، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۴۲.
۱۸. صالحی امیری، سید رضا و محمدی، سعید (۱۳۸۹)، دیپلماسی فرهنگی، تهران: انتشارات ققنوس
۱۹. عراقی، غلامرضا (۱۳۹۴)، نقش دیپلماسی فرهنگی در صدور انقلاب اسلامی ایران، فصلنامه پژوهش های انقلاب اسلامی، سال ۴، شماره ۱۴.
۲۰. عسگری، محمود، (۱۳۸۴). «ویژگی ها و کارکرد قدرت نرم»، ماهنامه اطلاعات راهبری، سال سوم، شماره ۳۴.
۲۱. فیاض، ابراهیم (۱۳۸۹)، تعامل دین، فرهنگ و ارتباطات، تهران: شرکت چاپ و نشر بین الملل
۲۲. آندرو لینک لیتر، نو واقع گرایی، نظریه انتقادی و مکتب برسازی، مترجم علیرضا طیب، چاپ اول (تهران: دفتر مطالعات سیاسی، ۱۳۸۶)، ۲۱۰.
۲۳. مجموعه مقالات و یادداشت های دومین همایش بین المللی لقاءالحسین (۱۳۹۶)، جلد ۴، تهران: دانشگاه امام صادق ع.
۲۴. مجموعه مقالات همایش بین المللی دکترین مهدویت (۱۳۸۸)، قم: انتشارات بین المللی المصطفی ص.
۲۵. محمدنیا، مرتضی (۱۳۸۸)، نقش وقف در ایجاد کتابخانه در ایران، مجله آیین پژوهش، شماره ۱۱۵.
۲۶. مرادی، حجت الله، (۱۳۸۳). «اینترنت، عملیات روانی و پیش بینی رفتار»، فصلنامه عملیات روانی، سال دوم، شماره ۷.
۲۷. مطهری، مرتضی (۱۳۷۹)، قیام و انقلاب مهدی، تهران: انتشارات صدرا.
۲۸. همایون، محمد هادی (۱۳۸۴)، جهانگردی به عنوان یک ارتباط میان فرهنگی، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)
29. Wolf, Charles Jr. and Brian Rosen (2001). Public Diplomacy; How to Think About and Improve It. RAND Corporation.
30. Driel Barry, confronting Islam to phobia in Educational practice, Newyork: Trentham Books 2004.
31. benn, t. & jawad, h. (2004), muslim women in the united kingdom and beyond: experiences and images.
32. Driel Barry, confronting Islam to phobia in Educational practice, Newyork: Trentham
33. Chafetz, Glenn (1999). The Origins of National Interests. London: Frank Cass.
34. Krause, Jill and Neil Renwick (1996). Identities in International Relations. London: acmillan.
35. Saul, John Ralston. (1994). "Culture and Foreign Policy". Typescript version. Available in: <http://www>

- .mediaawareness.ca/english/resources/articles /sovereignty_ identity /culture_policy.cfm
36. Vaughan C. Turekian (2012), "Building a National Science Diplomacy System," *Science & Diplomacy*, No 4(1)
<https://www.sciencediplomacy.org/editorial/2012/building-national-science-diplomacy-system>.
 37. Ruffini, Pierre-Bruno (2017), *Science and Diplomacy: A New Dimension of International Relations*, Springer International Publishing, Available at: Doi/ 10.1007/978-3-319-55104-3
 38. NA (2010), *New Frontiers in Science Diplomacy*, The Royal Society is the independent scientific academy of the UK, dedicated to promoting excellence in science
 39. Alex Dehgan and E. William Colglazier (2012), "Development Science and Science Diplomacy," *Science & Diplomacy*, NO 4(1)
 40. Vaughan C. Turekian (2012), "Building a National Science Diplomacy System," *Science & Diplomacy*, No 4(1)

